

ÁMIK ÁKOS

Lónyay Menyhért tevékenysége a nyírvizek szabályozása körüli vitákban

Bevezetés

A XIX. századi Magyar Királyság történelmének egyik legnagyobb eredménye a Tisza szabályozása. Talán nem kell említünk, hogy a magyar történettudomány ezt a gazdasági, társadalmi szempontból is korszakalkotónak mondható folyamatot igen részletesen tárgyalta, és tárgyalja ma is: a Vásárhelyi Pál tevékenységével foglalkozó Botár Imre – Kemény Zsigmond szerzőpárostól¹ Dóka Klárán át egészen a Széchenyi István szerepét vizsgáló Vágás Istvánig.² Mindemellert ez a rendkívül komplex környezettörténeti eseménysorozat nem lenne teljes annak a vizsgálatára nélkül, hogy miként lettek a Tisza ártéri birtokosai egyrészt teoretikusai, másrészt gyakorlati kivitelezői a munkálatoknak. Nem mehetünk el amellet sem, hogy az ártéri munka nem kizárólag csak a fő- és a mellékfolyók „megregulázásából” állt, különösen fontos volt a vízgyűjtő terület rendezés alá vonása is. Ennek következtében Szabolcs és Bereg vármegye tiszai ártéri területének átalakítása szorosan összefonódott a Nyírséggel. A térség vízrajzi formálásában az egyik legjelentősebb birtokos, Lónyay Menyhért 1854 és 1879 között korszakalkotó tevékenységet folytatott. Jelen írásunk azt vizsgálja, hogy Lónyay Menyhért milyen intézkedéseket kívánt foganatosítani, és milyen eszközökkel akarta megvalósítani azokat annak érdekében, hogy Szabolcs vármegye Nyírségben található belvizek ne károsítsák meg az érdekeltségébe tartozó felső-szabolcsi birtokait. Felhasználjuk a vizsgálathoz a politikus, miniszterelnök Felső-Szabolcsi Tiszaszabályozó Társulat igazgatójához és egyben tisztartójához Szögyény Emilhez írott, eddig kutatás alá nem esett leveleit is.³

¹ BOTÁR IMRE – KÁROLYI ZSIGMOND: Vásárhelyi Pál, a Tisza-szabályozás tervezője. Vízügyi Történeti Füzetek 2. évf. 1970. 1. sz.

² Összefoglaló olvasható: VÁGÁS ISTVÁN: Széchenyi szerepe a Tisza szabályozásában. Vízügyi Közlemények 73. évf. 1991. 3–4. sz. 230–233.

³ Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára (A továbbiakban MNL SzSzBML) XIII. 1. Barna-Szögyény család iratai, 3. doboz. Lónyay Menyhért levelei Szögyény Emilhez.

A nyíri vizek és az általuk okozott probléma Szabolcs vármegyében

Nyíri vizeknek, nyírvizeknek nevezzük a Nyírségnek a felső-szabolcsi területtől magasabb tengerszint feletti-magasságú homokdombjaiból, vagy a terület nagyszámú tavainak egyikéből eredő apró patakokat és ereket. Erre kitűnő jellemzést ad számunkra egy korabeli leírás a területről: „[...] Nincsenek tehát mint sokan állítják semmi összeköttetésben a Tiszával, nem áradnak s apadnak ezzel együtt, hanem a szívósság szabályainál fogva, a körülfekvő homokmagaslatok szűrik beléjük a vizeket, s nekik folyamatos táplálékot nyújtanak.”⁴ Az idézett sorokban a két legfontosabb tényező a Tiszába való levezettség hiánya, s a „folyamatos táplálék”, Szabolcs vármegyében közéleti tényezővé emelte a terület rendezésének kérdését. Lónyay Menyhért a vitába kezdetben Széchenyi oldalán a Tiszavölgyi Társulatban kapcsolódott be, majd 1854-től mint a Felső-Szabolcsi Tisza-szabályozó Társulat elnöke vezérszónokává vált a nyírvizek sürgős rendezésének.

Lónyay koncepciója a nyírvizekről

„Semmit nem erőltetni, de a szabad vitatás által eléb előkészíteni, kifejteni és érlelni. [...]” – idézte Széchenyi folyószabályozásról alkotott alapelvét Lónyay Menyhért.⁵ A politikus szavaiból kiolvasható, hogy úgy gondolta, ha létezik egy olyan fórum, amelynek keretében az érintett ártéri birtokosok megvitatják terveiket, az hatékonyra és könnyen megvalósíthatóvá teszi a vízszabályozást.⁶ Nem gondolta ezt másként az ártéri területeken kívül eső vízgyűjtő térség átalakításáról sem. A nyíri vizek szabályozásának eseményei tehát annak tükrében vizsgálhatók igazán, milyen lépéseket tett Lónyay annak céljából, hogy azokat a nyírségi birtokosokat egy tőle független közös társulatba terelje, és munkájának felügyeletét a kormányzatra bízza. Gyanítható, hogy miként Lónyay pénzügyi pályáját végigkísérte a takarékosagra való törekvés, úgy társulati elnökként sem akarta a költségvetés hiányát elengedni. Ezt alátámaszthatja a Felső-Szabolcsi Tiszaszabályozó Társulat költségvetése, amely a hasonló vízszabályozó társulatok egyik legnagyobb deficitjével rendelkezett.⁷ Mindemellett, a neoabszolutista kormányzat részéről az állami kölcsönök felvétele még bizonytalan volt, tehát igen hatékonyan kívánt Lónyay is gazdálkodni a meglévő pénzekkel, azt a fennhatósága alá tartozó ártér töltéseinek a kiépítésére kívánta fordítani, nem pedig az árvízvet közvetlenül nem okozó állóvizek becsatornázására elkölteni.⁸

⁴ PETHEŐ DÉNES: Néhány szó a ló körüli egyszerű bánásmódról. Vadász és Versenylap, 3. évf. 1859. 28. sz. 459.

⁵ LÓNYAY MENYHÉRT: A Tiszaszabályozás története és nemzetgazdasági fontossága. Magyar Tudomány, 45. évf. 2000. 6. sz. 734. [LÓNYAY, 2000]

⁶ Ennek maga Lónyay is hangot adott beszédében: „Megmutatta mindenk felett, hogy nemzetünkben van egy józan kitaró, következetes és fáradhatatlan, életrevaló társulati munkásság, mely bármely körülmények, gyakran zsidbasztó befolyások között is, a végcél felé lankadatlanul törni képes volt.” Lásd LÓNYAY, 2000. 732.

⁷ MNL SzSzBML IV. 411. Szabolcs, valamint Szabolcs és Ung k. e. e. vármegyék alispánjának elnöki iratai, 1877. évi mutatókönyv, vízszabályozási iratok fejezet.

⁸ Később maga Lónyay tárgyalta a társulatokat ernyőként átfogó Tiszavölgyi Társulat kölcsönfelvételéről. (CIEGER ANDRÁS: Lónyay Menyhért. Budapest, 2008. 78.)

Lónyay Menyhért és a Felső-Szabolcsi Társulat első vitája a nyíri érdekeltekkel

Ugyanakkor nem lehetett kikerülni azt, hogy a Tisza ártéri rendezésének felgyorsulása mellett a nyírségi belvizek becsatornázásának vitája el ne induljon, így Lónyay maga állt annak az élére. A nyíri rendezés vitájának kezdete egybeesett a Tisza-töltések építésének felgyorsulásával. 1856 és 1863 között a 100 000 holdból a 20 000 ármentesített kataszteri hold helyett a teljes ártéri töltésrendszer kiépítésre került.⁹ Ezen időszak alatt tett elsőként kísérletet Lónyay Menyhért az önálló nyíri birtokosokból álló társulat létrehozására. A diskurzust társulata indította el egy 1856-ban a sajtó hasábjain közölt cikkével.¹⁰ Ebben a választmányi tagok a felső-szabolcsi birtokosok nevében elsőként szólították fel a Nyírség földbirtokosait, alakítsanak külön társulatot annak érdekében, hogy Tokaj mellett egy összekötő csatornával a nyírvizeket vezessék le Alsó-Szabolcsba, ezzel tehermentesítendő az árvízmentesítő csatornákat Felső-Szabolcsban. A vita részletei a homályba vesznek, de végül eredményt hoztak. 1858-ban a Felső-Szabolcsi Társulat és a nyíri birtokosok nagygyűlésén választmányt alakítottak és ígéretet tettek a csatornázási munkálatok előkészítésére, ezt megerősítendő a belvizek szabályozására elkészített terveket és a megvalósítási költségvetést a Lónyay vezette társulatnak kellett véleményeznie.¹¹ Az időszokról fennmaradt adatok ugyan töredékesek, de azt tudjuk, hogy a nagygyűlésen elfogadott sarokpontoknak megfelelően Nyíregyháza városa főmérnöke, Sexty József ezeket benyújtotta 1860-ban.¹² Az elfogadott választmányi határozatok és tervek közötti érdekellentétet azonban a kialakult konszenzust megbomlasztották, mert az érintettek nem tudtak megegyezni a költségek megosztásának kérdésében.¹³ Végül a nyíri birtokosok 1861-ben felmondták az egyezséget. A csatornázási munkálatokat elkezdték ugyan némi helytartótanácsi támogatással, de az hatékonyan nem tudott érvényt szerezni a határozatoknak, és a megkezdett rendezés a nyíri birtokosok érdektelensége, valamint az aszályos időszak beköszönése miatt elsorvadt. Amellett, hogy ezek után Felső-Szabolcsban rendezték az ártéri területeket, csaknem egy évtizedre véget ért az „első nyírvízszabályozási vita.” A Nyírség birtokainak „sokkterápia-szerű” belvízmentesítését pedig Szabolcs vármegye hajtotta végre az évtized során, mert a Kállay Miklós alispán vezetésével az évszázad elején kiásatott ad hoc csatornák már nem voltak elegendők.¹⁴

⁹ RÉFI OSZKÓ MAGDOLNA: A földhasznosítási viszonyok változása a XIX. századi vízimunkálatok hatására a Rétközben. Agrártörténeti Szemle, 29. évf. 1987. 1–2. sz. 23.

¹⁰ Néhány felvilágosító sor a felső-szabolcsi tiszaszabályzó birtokosok érdekében. Pesti Napló, 1856. márc. 19.

¹¹ LÓNAY MENYHÉRT: Föhlívás a nyíri vizek birtokosaihoz. Gazdasági Lapok, 1860. aug. 16.

¹² SZOHOR PÁL: Nyíregyháza az örökvaltság 100. évében. Nyíregyháza 1924.

¹³ RÉFI OSZKÓ MAGDOLNA: Gazdálkodás a Rétközben a XVIII–XIX. században. A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár Kiadványai III. Nyíregyháza 1997. 149.

¹⁴ A leírás Kállay András Szabolcs vármegye 1889 és 1897 közötti főispánjától származik. KÁLLAY ANDRÁS: Politikai újságcikkeim és beszédeim 1889–1911. Nyíregyháza, 1911. 125. [KÁLLAY, 1911]

Az első rendezési kísérlet kudarca

Érdemes röviden átgondolnunk, miért szenvedett kudarcot Lónyay első próbálkozása a társulatba terelést és a rendezés megvalósítását illetően. Közlebbi okként elmondhatjuk: a társulati működés katalizátora véleményünk szerint az, hogy az ártéri birtokosokat a folyó áradása egyenlő mértékben károsítja meg, így minden társulati tagnak érdekében áll a finansziális kérdések mihamarabbi összeegyeztetése. Ellenben a Nyírség birtokosaira tekintve már csak a természetföldrajzi viszonyokat nézve sem lehetett könnyen megegyezni a vállalandó költségek megosztásáról, hiszen a belvizeket okozó tényezők nem egyenletesen oszlottak el a területen. Másrészt, Lónyaynak és társainak a kudarcba fulladt nyíri társulattá alakítási kísérlete annak is betudható, hogy az éppen berendezkedő Schmerling-provizórium Helytartótanácsa által alkotott határozatoknak sem a vármegye, sem a vármegye birtokosai nem igazán szereztek érvényt, és amint azt az aszály lehetővé tette, a birtokosok elálltak a kivitelezéstől.¹⁵ Így végső soron azt mondhatjuk, hogy az időjárás változása sokkal inkább ürügy volt a munkálatok abbahagyására, mintsem a kérdés okafogyottá válásának felismerése állt a háttérben.

A vita újraindulása az 1870-es években

A kérdés közel egy évtizeden át tartó háttérbe szorulásának az 1870-es években vége szakadt. A Felső-Szabolcsi Társulat vezetésében is változás állt be. Lónyay Menyhért saját tiszttartóját, Szögyény Emilt tették meg társulati igazgatónak. Ennek következtében újra napirendre került a társulat életében a nyíri vizek csatornázásának eszméje, amit belefoglaltak a módosított alapszabályba is.¹⁶ Mindezzel párhuzamosan a korábbi aszályos időszak véget ért. Újra erősebbé váltak az időszakos árvizek, amelyek közül a legsúlyosabbnak az 1876. évit mondhatjuk, ami ellen a már kiépített felső-szabolcsi töltések sem tudtak teljes biztonságot nyújtani, így időszerűvé vált annak emelése. Az árvizeknek azonban a hosszú távú károkozó képességét Felső-Szabolcsban mégis a „szívós” nyíri vizek adták, amelyek az árvizek után is levezetetlenek maradtak. A helyi gazdaságban 1876-ban 20 000, 1877-ben már 50 000 holdon okozott kárt.¹⁷ Nem beszélve arról, hogy vármegyei ad hoc csatornákat a birtokosok idővel engedély nélkül betemették, vagy a törvényhatóság engedélyével felszámolták.¹⁸ Ezt követően tehát Lónyay Menyhért számára a nyíri vizek ügyében új fejezet nyílt. A forgatókönyv

¹⁵ Az uralkodó éppen 1861 novemberében nevezte ki Pálffy Móric altábornagyot helytartónak, és Szabolcs vármegye azon vármegyék egyike a provizórium idején, ahol a lakosság az átlagosnál is hevesebben tiltakozott a berendezkedés ellen. A legjobban ez a főispáni kormányzó megtalálásában és kvalitásainak értékelésében fogható meg. DEÁK ÁGNES: A „Bach-Zichi huszár”-ok. Hivatalvállalás a Schmerling-provizórium idején. Századok, 2015. 5. sz. 1155.

¹⁶ A felső-szabolcsi tiszaszabályozási társulat közgyűlésének tárczája. Tiszavidék, 1870. márc. 28.

¹⁷ KÁLLAY, 1911. 125.

¹⁸ A felső-szabolcsi tiszai ármentesítő és belvív-levezető társulat. In: Magyarország vármegyéi és városai. Szabolcs vármegye. Szerk. Borovszky Samu. Budapest, 1900. 306.

pedig ugyanaz maradt: a tiltakozó hangok felerősödése következtében¹⁹ Lónyay előrelépett annak az igényével, hogy újra egy közös szabályozó társulatba terelje a Nyírség birtokosait. A terület rendezése érdekében 1874-ben bár törvény született (1874. évi XI. tc. A belvizek levezetése körüli eljárásról), annak még öt évig nem szereztek érvényt Szabolcsban. Lónyay Menyhért tehát, hogy végső célját, a társulatba szerveződést elérje, minden eszközzel el akarta érni a törvény végrehajtását. A következőkben Lónyay Menyhértnak a „második nyírvízszabályozási vitában” tanúsított magatartása rekonstrukciójára teszünk kísérletet, felhasználva ehhez a politikus a Felső-Szabolcsi Tiszaszabályozó Társulat igazgatójához és egyben saját gazdatisztjéhez, magyarszögyényi Szögyény Emilhez 1877-ben írott leveleit.

A minisztériumi források kilátásba helyezése

A már korábban aposztrofált 1876-os árvíz bár nem szakította át teljesen a felépített töltéseket, megkárosította azokat, így visszaépítésükhöz elég nagy mennyiségű tőkét csak a kormányzat tudott biztosítani. Így Lónyay Menyhért társulati elnöki minőségében a kormányzathoz fordult a töltések emelésére elkülönített juttatások folyósításáért, amibe beleiktatva kívánta a nyírségi vízgyűjtő terület becsatornázását is megvalósítani. A kormányzat anyagi forrásokat helyezett kilátásba.²⁰ Ennek következtében Lónyay azonnal meg akarta kezdeni a munkálatokat. Az általa eltervezett előkészületeket ő maga nem tudta véghezvinni, így tisztartóján keresztül irányította az előkészületeket. Mivel értesült arról, hogy éppen telekkönyvi biztosok érkeznek a minisztériumból, ezért – tanulva a korábban elkövetett hibáiból – utasította Szögyény Emilt, hogy a korábban oly sok problémát okozó területrendezési vitáknak elejét veendő, a telekkönyvek másolatait kéresse be,²¹ ezzel is elősegítendő a nyírvizek rendezését célzó források megérkezését. Ugyanakkor a kormányzat részéről egyáltalán nem mutatkozott együttműködés. A Szabolcs megyébe kirendelt telekkönyvi biztosok munkája Lónyay álláspontja szerint nem volt se szakszerű, sem gyors. Ellenben azt figyelhetjük meg, hogy a vármegyei apparátust mindenáron meg akarta kerülni. Ennek a perspektívájában érthető, hogy a minisztérium jóindulatát a telekkönyvi biztosok bevonásával is el kívánta nyerni.²²

A tömeg pressziója és a kísérlet kudarca

Sajnálatos módon Lónyay Menyhért azt tapasztalhatta, hogy a felsőbb kormányzati körökben sem élvezett prioritást a nyíri rendezés ügye. Ő maga a következőképp jellemezte a helyzetet: „[...] a miniszterek annyira el vannak foglalva a maguk saját nagy

¹⁹ Kállay András – aki egyben volt felsőszabolcsi és nyíri birtokos – a következőképpen írt a *Szabolcs* hasábjain: „Törvényes-e és lehet-e a nyíri víz-ártér birtokosaitól követelni, hogy ők is szabályozzanak? „igenis törvényes és igazságos a követelés. Miért? Azért, mert a nyíri vizek ma már több kárt tesznek a tiszta-ártéri birtokosoknak, mint maga a Tisza.” Lásd *Szabolcs*, 1873. ápr. 13.

²⁰ MNL SzSzBML XIII. 1. Barna-Szögyény család iratai Lónyay Menyhért levele Szögyény Emilhez 1877. február 5.

²¹ MNL SzSzBML XIII. 1. Lónyay Menyhért levele Szögyény Emilhez 1877. február 22.

²² MNL SzSzBML XIII. 1. Lónyay Menyhért levele Szögyény Emilhez 1877. február 22.

bajaikkal, hogy valóban még csak ránk sem gondolnak.”²³ Ennélfogva a miniszteri biztosok mellett, a társulati egység demonstrálásával kívánt minél gyorsabb határozatokat kicsikarni a kormányzattól. „Nem fog ártani ismét egy kis lármát csinálni ennélfogva tavaszra egy nagy gyűlést kell összehívni.” Úgy gondolta, hogy a társulati tömeg hangja hamarabb tudja a minisztériumi illetékeseket intézkedések meghozatalára rávenni. Bár azt figyelhetjük meg, hogy a nagygyűlés szervezése elkezdődött, azonban a megvalósítása vagy kudarcba fulladt, vagy ha megtartották, nem volt akkora jelentősége, hogy írásban nyomát találjuk. Lónyayt sürgette az idő, hiszen a tavaszi olvadáskor okozta a nyírvíz a legnagyobb károkat, mert a felengedett talaj miatt keletkezett belvíz és a folyók megnövekedett vízállása nem tették lehetővé a még be nem temetett elvezető csatornák megnyitását. Azonban 1877 elején amellet, hogy nem sikerült eredményt elérni a nyíri szabályozások ügyében a minisztériumnál, a hatalmas méreteket öltő belvízkár idényen kívüli károkat okozott.²⁴ Ennek következtében Lónyay változtatott stratégiáján. Igyekezett minél hamarabb a kárfelvételeket járásbíróági határozatokkal megerősíteni.²⁵ Továbbá kármérséklést kívánt elérni azzal, hogy felülvizsgálta a tizenöt évi adómentességbe tartozó területek körét és javasolni óhajtotta, hogy miként az ártéri területek, úgy abba a nyíri vizek által megkárosított földbirtokok is essenek bele.²⁶ Ennek megvalósítására nem a hivatalos úton való kérvényezés módját, hanem az országos politika élvonalában eltöltött több mint harminc év alatt kialakult kapcsolati tőkéjének felhasználását választotta. A Közmunka- és Közlekedésügyi Minisztériumban személyesen kereste fel Hieronymi Károly államtitkárt, a képviselőházban megszólította Péchy Tamás közlekedési minisztert. Ugyanakkor nem vezettek eredményre Lónyay ezirányú próbálkozásai sem, bár ő ezt nem említette írásában.

A jogi útra terelés kilátásai

1877-ben az idényen kívüli terméskárokon kívül még egy esemény borzolta a vármegeyi kedélyeket. Mint azt már korábban írtuk, a megye nem kontrollálta a kialakított ad hoc csatornák felszámolását. Így nem fordított nagy figyelmet a Sényőnél épített csatorna ügyére sem. Ennek következtében történhetett meg az, hogy a sényői elvezető mellékcsatornát betemették. Utóbbi az egész nyírvízszabályozási ügy mérőföldköveként is értelmezhető, mert először köthetjük a cselekedetet konkrét tetteshez. Lónyay elmondásai alapján az illető személyét illetően pontosak nem lehetünk, ugyanakkor a kortársak beszámolóí alapján Leveleki Mayer volt az a nyíri birtokos, akit a sényői csatorna betemetésével gyanúsítottak.²⁷ Annak következtében, hogy először lett konkrét

²³ MNL SzSzBML XIII. 1. Lónyay Menyhért levele Szögyény Emilhez 1877. március 2.

²⁴ MNL SzSzBML XIII. 1. Lónyay Menyhért levele Szögyény Emilhez 1877. április 18.

²⁵ MNL SzSzBML XIII. 1. Lónyay Menyhért levele Szögyény Emilhez 1877. április 18.

²⁶ MNL SzSzBML XIII. 1. Lónyay Menyhért levele Szögyény Emilhez 1877. április 18.

²⁷ MNL SzSzBML XIII. 1. Lónyay Menyhért levele Szögyény Emilhez 1877. április 27. Bár Lónyay nem említette meg név szerint, csak Leveleki Mayerre hivatkozott rá, ugyanakkor Kállay András személyes iratai alapján felfejthető, hogy a későbbi, 1879-ben alapított nyírvízszabályozó társulat egyik elnökségi tagja is maga Leveleki Mayer volt. Lásd MNL OL P 1604. 7. tétel.

személy a nyírvizek ügyében vádolható, Lónyay megérezte a lehetőségét annak, hogy a vitás kérdést jogi útra terelje. Lónyay maga így kommentálta a per megindításának várható eredményeit: „[...] a per megnyerése valószínű, de ha ez nem is lenne legalább rájok kell ijeszteni”²⁸ Ismerve a lehetőségeket, nem támasztott túl nagy elvárásokat az eljárással szemben, és ugyanazon állásponton volt, mint tizenkilenc évvel korábban: önálló társulatot akart létrehozni a nyíri vizek rendezésére, ezzel végrehajtva az 1874-ben megalkotott törvényt.

Azt Lónyay tudta, hogy hosszú idő a per előkészítése, az okozott kár mérséklését legalább rövidtávon elkerülhetetlennek vélte. Ennek kívánt érvényt szerezni Szögyény Emilen keresztül az alispánnál. A megyei illetékesek ugyan a kárfelmérések ellenőrzésére és jóváhagyására kirendeltek vizsgálóbizottságot, de munkájukat vagy nem végezték el, vagy ha igen, arról jelentést az alispánnak nem terjesztettek be. Szögyény Emil tehát joggal állította azt, hogy a vármegyei küldöttség nem csinált semmit.²⁹ Mindazonáltal tanulságként szolgált Lónyay számára a jövőt tekintve, hiszen élő példájává vált annak, hogy a vármegye a nyíriek iránt elfogult.

A sényői ügyet képviselő ügyvéd kiválasztásában ez is fontos szemponttá vált. Lónyay először Bodnár Istvánt, régi szövetségését kívánta felkérni az ügy képviselőjére. Azonban Bodnár nem akart vállalkozni a feladatra, inkább egy Korányi családhoz igen közel álló jogtudóst ajánlott maga helyett.³⁰ Az előbbieket alapján azonban láthattuk annak okát, hogy miért nem volt célszerű a nyírségiekhez közel álló személyt felkérni egy a nyíriekkel szembeni ügy betérjesztésére. Ezt ő maga is nyíltan kifejezésre juttatta: „[...] a megyei befolyást illetőleg fontossággal bír, de azt hiszem, hogy a nyíri érdekeltekhez közelebb fog állni, mint hozzánk”.³¹ Így Lónyay az egykori emigránst, az ügyvédi kamara későbbi elnökét, Szivák Imrét győzte meg az ügy fontosságáról, és vállaltatta el vele a kereset benyújtását.³² Szivák Imre bekapcsolódása a második nyírvízszabályozási vitába új módszereket hozott magával egyrészt azzal, hogy bejáratos volt Péchy Tamás miniszterhez, másrészt mert – Lónyay által leírt cselekedeteiből ez kivehető – úgy vélte, hogy a pert csak akkor lehet megfelelően előkészíteni, ha minden lehetséges anyagot összeszednek.³³ Ez azonban hosszadalmas időbe telt, ezért Szivák azt javasolta, hogy készítsenek ne a vármegye, hanem a minisztérium részére beadványt, ezzel is időt nyerve a peres anyag előkészítésére.

A felterjesztést ő maga szövegezte meg, ugyanakkor Lónyay ekkor szembesült azzal, hogy Szivák bár kiváló ügyvéd, a szabolcsi politikai helyzetet egyáltalán nem érti. Lónyay kifogásolta, hogy az alispánnak meghagyta a vizsgálatrendezés jogát, mert úgy vélte az alispáni hivatal a vizsgálatot – ahogy korábban is tette – hátráltatni fogja.³⁴ Ellenben Szivák beadványának köszönhetően minisztériumi utasításra az alispáni hiva-

²⁸ MNL SzSzBML XIII. 1. Lónyay Menyhért levele Szögyény Emilhez 1877. április 27.

²⁹ MNL SzSzBML XIII. 1. Lónyay Menyhért levele Szögyény Emilhez 1877. május 9.

³⁰ MNL SzSzBML XIII. 1. Lónyay Menyhért levele Szögyény Emilhez 1877. május 23.

³¹ MNL SzSzBML XIII. 1. Lónyay Menyhért levele Szögyény Emilhez 1877. május 23.

³² MNL SzSzBML XIII. 1. Lónyay Menyhért levele Szögyény Emilhez 1877. június 3.

³³ MNL SzSzBML XIII. 1. Lónyay Menyhért levele Szögyény Emilhez 1877. június 24.

³⁴ MNL SzSzBML XIII. 1. Lónyay Menyhért levele Szögyény Emilhez 1877. július 1.

tal a sényői csatorna ügyében részleges felülvizsgálatot rendelt el, aminek eredményét Lónyay sem vitatta,³⁵ ugyan a határozat jövőjét illetően továbbra is pesszimista volt, hiszen feltételezése szerint a megye annak végrehajtását minden erővel korlátozza.

Azért, hogy ennek elejét vegye, Lónyay személyesen kezdeményezett találkozót az alispánnál. Felvázolta Szögyénynek azt, hogy a nyíri csatornai költségek fedezésébe, mintegy ösztönzőképpen, úgy kívánt beszállni, hogy lemond a birtokának belvízárók miatt kilátásba helyezett kártérítéséről is.³⁶

Érdemesnek tartjuk kiemelni, hogy Lónyay a független társulat alatt nemcsak a költségvetési függetlenséget értette, hanem – olvasatunk szerint – a felső-szabolcsi ártéren kívüliséget is. Mindent megtett annak érdekében a kezdetektől, hogy az ő elnöksége alatt álló társulat fennhatósága alá eső ártér csatornáit ne terhelje meg a nyírvíz.³⁷ Ezen álláspontját Lónyay Menyhért egészen 1877-ig szilárdan képviselte az erről szóló viták során. 1877-ben viszont már álláspontja megváltozott. Azt olvashatjuk, hogy ekkorra Lónyay felhagyott ezen elképzelésével. Korábban Kemece, Buj, Kótaj, Berkesz, Demecser belvizeit is el akarta vezetetni a felső-szabolcsi Tisza-ártértől. Ekkorra már Lónyay tervei szerint csak a Kemece és Kótaj melletti nyírvizeket kívánta levezetni Felső-Szabolcs árterén kívül, a többi település folyásait pedig a Felső-Szabolcsi Tiszaszabályozó Társulat ártere fogadná magába, egy külön levezető csatornát építve ezzel.³⁸ Azt mondjuk, hogy Lónyay birtokait ért anyagi kár olyan súlyosan érinthette, hogy álláspontjából engedni kényszerült a nyírség birtokai felé.³⁹ Ugyanakkor nemcsak gesztusokkal, hanem konkrét tettekkel is demonstrálni óhajtottta ezt. Tisztartóját utasította, hogy azokat a már korábban kiásatott csatornákat újra tisztíttassa ki, mérsékelve az őszi esőzésekkel felgyülemelő károkat. Munkást is találhatott bőven, hiszen a betakarítási időszak akkorra éppen véget ért, tehát kubikus munkás akadt elég, ezt Lónyay is jelezte e témában írott soraiban.⁴⁰

Mint azt láthatjuk, Lónyaynak a második nyírvízszabályozási vita során sem sikerült átütő eredményeket elérnie. Az 1877-ben részleges, szerénynek mondható, határozatban rögzített mérföldköveket sikerült megvalósítani, mint például a sényői csatorna betemetésének felülvizsgálatát, Szivák Imre személyes kapcsolatainak a felhasználásával. Korábról mondhatjuk a belvízelvezetéséről szóló törvény megalkotását. Ellenben, amíg a minisztérium részéről a szándék nem vált konkrét intézkedésekké Lónyay határozott és kompromisszumkész fellépése ellenére, érdemi előrelépés egészen 1879-ig nem történt. A minisztérium magatartása pedig érthető, hiszen az infrastruktúra-fejlesztés miatt nagymennyiségű tőke a vasútfejlesztésbe áramlott, s már a nyírvizek

³⁵ „Az nagyon örvendetes körülmény hogy a miniszter az alispánt a főcsatorna tekintetében haladéktalan eljárásra utasította”. MNL SzSzBML XIII. 1. Lónyay Menyhért levele Szögyény Emilhez 1877. július 5.

³⁶ MNL SzSzBML XIII. 1. Lónyay Menyhért levele Szögyény Emilhez 1877. július 5.

³⁷ SIMKÓ GYULA: Nyíregyháza és tanyáinak települése. Földrajzi közlemények, 28. évf. 1910. 2. sz. 44.

³⁸ MNL SzSzBML XIII. 1. Lónyay Menyhért levele Szögyény Emilhez Lónyay Menyhért levele Szögyény Emilhez 1877. július 5.

³⁹ MNL SzSzBML XIII. 1. Lónyay Menyhért levele Szögyény Emilhez 1877. július 22.

⁴⁰ MNL SzSzBML XIII. 1. Lónyay Menyhért levele Szögyény Emilhez. 1877. augusztus 12.

rendezésére nem maradt pénz.⁴¹ Lónyay is tisztában volt a helyzetével, s a következőképpen nyilatkozott: „[...] a Tisza éppen nem fekszik síneken, nem tesznek érte semmit”.⁴² Így azt mondhatjuk, hogy annak ellenére adott hangot meggyőződésének, és képviselte a nyírvizek ügyét, hogy tudta: a kormányzat részéről süket fülekre talál.

Lónyay megítélése a társulati alelnök visszaemlékezése alapján

Kállay András úgy fogalmazott: „[...] elfelejtette (Lónyay) megvédeni az árterületet a Nyírvizek ellenében is.”⁴³ Úgy gondoljuk, hogy ezen állítás ilyen formájában nem igaz. Lónyay Menyhért Társulati elnöksége alatt folyamatosan dolgozott azon, hogy a Felső-Szabolcsi Tiszaszabályozó Társulat ártere nemcsak az időszakos árvizek ellen legyen védett, hanem a vízgyűjtőterület belvizeinek mentesítésére is gondot fordított. Továbbá azon állítás sem állja meg a helyét, hogy „Lónyay Menyhért megmaradt a nyíriekkel szemben tanúsított merev álláspontján”,⁴⁴ hiszen az előbb került bemutatásra, hogy Lónyay kész volt a kompromisszumot kötni, mind a vármegye mind a kormányzat és a nyíriek felé is. Nemcsak a felmerülő költségek egy részének a finanszírozásából kívánt részt vállalni, hanem az okozott károkért őt megillető kártérítésről is hajlandóságot mutatott lemondani, az ügy előbbre vitele érdekében.

Az önálló nyírvízszabályozó társulat megalakulása

A hosszantartó diskurzus végül 1879-ben ért véget. A közlekedési minisztérium vasútfelfejlesztése a keleti országrészben véget ért,⁴⁵ így vélhetőleg nagyobb figyelem fordult a nyírvizekre is. A minisztérium végül Maijláth György országbíró, a főrendiház elnökét és Meczner Gyula miniszteri biztost nevezte ki a nyíri ügyek rendezésére. A miniszteri biztos és az országbíró közvetítésének köszönhetően, a nyírségi birtokosok részéről Károlyi Tibor, Gencsy Károly, Uray Miklós és Fráter Sándor kötött szerződést a közös levezető csatornáról. Lónyay társulatát végül nem személyesen képviselte, hanem Kállay András alelnök, valamint Szögyény Emil és Szivák Imre vettek részt az egyeztető tárgyalásokon és a szerződéskötésen. Szimbolikus is Lónyay kimaradása, hiszen eredeti célja, az önálló nyíri társulat nem valósult meg.⁴⁶

⁴¹ Az 1877. évi költségvetés a minisztérium különleges kiadásaira nem engedett többet 30 000 forintnál. Lásd: Jelentés a közmunka- és közlekedési magy. kir. ministerium 1877. évi költségvetéséhez. In: Állami Költségvetés a Magyar Korona Országai Részére. Budapest, 1976. 5.

⁴² MNL SzSzBML XIII. 1 Lónyay Menyhért levele Szögyény Emilhez 1877. február 22.

⁴³ KÁLLAY, 1911. 125.

⁴⁴ I. m., 126.

⁴⁵ „Vasúti hálózatunk a politikai eseményeknél fogva kelet felé már rövid idő múlva oly kibővítést nyerend, mely addig is, míg a pénzügyi helyzet javultával forgalmi igényeink kielégítésére célzó nagyobb tervek valósításával foglalkozhatunk” a tényleges szükségletet kielégíteni képes leend”. Lásd Jelentés a közmunka- és közlekedési magy. kir. ministerium 1879. évi költségvetéséhez. In: Állami Költségvetés a Magyar Korona Országai Részére. Budapest, 1978. 7.

⁴⁶ A felső-szabolcsi tiszai ármentesítő és belvív-levezető társulat. In: Magyarország vármegyéi és városai. Szabolcs vármegye. Szerk. Borovszky Samu. Budapest. 1900. 306.

Epilógus

Végsősoron hogyan értékelhetjük Lónyay Menyhért tevékenységét a nyírvíz-szabályozás tükrében? Véleményünk szerint annak ellenére, hogy az általa elképzelt működésű nyíri társulat nem valósult meg, mégis a nyírvízi „problémát” mint az országos politika egykori élvonalába tartozó politikus, kapcsolatait kihasználva, valamint a saját hasábjain a Felső-Szabolcsi Társulat elnökségének átvétele óta folyamatosan tudta tematizálni, ezzel legalább annyira segítette a megállapodás tető alá hozatalát, mint Kállay András és Szogyény Emil kompromisszumkészsége.

Lónyay Menyhért fotója az 1865. évi országgyűlés képviselői díszalbumából
 Forrás: Országgyűlési Múzeum